

Izjava
slovenskih kulturnih
delavcev.

VSEBINA.

1. Izjava 25
2. Abditus: Ob sestanku
konstituante 27
3. Dr. Fr. Veber: Mate-
rializem 30
4. Dr. Alojz Zalokar: So-
cialna medicina . . . 33
5. Dr. Francé Goršič: Iz-
enačevanje zakonov
in jugoslovanski prav-
niki 35
6. Dr. K. Ozvald: Za vo-
dilo 37
7. J. S. Machar: Pri Je-
ruzalemu 40
8. Pregled:
  - I. Politika: Luka Sve-
tec (Dr. L.). Do-
mače razmere (As.) 41
  - II. Socialna politika:
Viničarsko vpra-
šanje (Dr. Iv. Šlibar) 43
  - III. Gospodarstvo: Brit-
ski imperializem in
gonilne sile an-
gleške varstvene ca-
rine (Klinc Stanisl.) 44
  - IV. Literatura: Oskar
Wilde: „Pravljice“
(Fr. Pogačnik). —
Dr. Albin Ogris:
Borba za jugoslov.
državo (F. E.). —
Nove knjige 46
  - V. Revije: Dom in svet
(—ec.) 47
  - VI. Razno: Grajan-dr-
žavljan-občan (Dr.
Jos. Tominšek) . . 48

NAŠI ZAPISKI

Mesečnik za politiko in gospodarstvo,
kulturno in socialno življenje.

Urejšajo:

Dr. Dragotin Lončar, Fran Erjavec,
Albin Prepeluh.

XIII. letnik

Št. 2.

1921.

IZ UREDNIŠTVA.

Gospode sotrudnike prosimo, da nekoliko potrpijo in nam oprostijo, če ne objavimo vsega takoj. Počasi pride na vrsto vse.

Ker se vrinejo vkljub vsej pazljivosti v list pogosto večje napake, prosimo vse gg. pisatelje, da jih izvolijo sami javiti uredništvu, ki jih bo priobčevalo potem redno na ovitku vsake prihodnje številke.

Vse gg. sotrudnike najvljudneje prosimo, da nam s prispevki javijo vselej tudi točno svoj naslov, ker bi se uredništvo pogosto rado obrnilo v eni ali drugi stvari pred natisom še nanje.

Uredništvo ponovno izjavlja, da nepodpisanih prispevkov ne priobčuje. S polnim imenom morajo biti pa podpisane vse kritike in članki polemične vsebine.

Naši Zapiski izhajajo redno vsak mesec in stanejo letno 60 K, polletno 30 K, posamezne številke so pa po 6 K. Naročajo se pri „Slovenski Socialni Matici“, Ljubljana, poštni predal 91. Naročnino je pošiljati upravništvu po položnicah, ki bodo po potrebi priložene. Rokopise je pošiljati najkasneje do 1. vsakega meseca na uredništvo „Naših zapiskov“, Ljubljana, poštni predal 91; ali pa na naslov: Fran Erjavec, Ljubljana, Večna pot 1.

Za uredništvo je odgovoren Fran Erjavec. — Last in založba „Slovenske Socialne Matice“ r. z. z. o. z. — Tiska tiskarna Pavliček v Kočevju.

IZJAVA.

Slovenski kulturni delavci so bili od nekdanj glasniki narodnega in državnega edinstva Jugoslovanov. Oni so duševno pripravljali to, kar sta ustvarila v svetovni vojni meč in politika, zato smatrajo Jugoslavijo za utelešenje svojega ideala, ki ga je treba braniti proti zunanjim in notranjim sovražnikom kot najvišjo izmed posvetnih dobrin naroda.

Združenje vseh treh plemen v eni državi z eno suvereno oblastjo na zunaj in znotraj smatrajo slovenski kulturni delavci za politično nujnost mednarodne varnosti in s tem narodne svobode.

Na drugi strani pa uvidevajo potrebo, da država ne absorbira mehansko vseh individualnosti, ki so doslej vodile posamezne pokrajine in prebivalce. Ne glede na plemensko, versko ali strankarsko pripadnost ne moremo v imenu prirodnega gospodarsko-kulturnega razvoja nasiloma in hipoma pretrgati vse kontinuitete, ako nočemo zadeti države pri korenini. Zakaj država ni po svojem bistvu sama sebi namen, ampak le doslej najvišja oblika družabnega življenja. Narodno in državno edinstvo ne vsebuje nujno mehanske unifikacije, nasprotno razmere v Jugoslaviji zahtevajo organičen razvoj, ki računa z dosedanjo strukturo gospodarskega in kulturnega življenja in na njeni podlagi zida dalje v smeri višje sinteze. V imenu mirnega medsebojnega delovanja in napredovanja, medsebojne bratske edinosti zagovarjajo slovenski kulturni delavci takšno ustavo, ki daje državi potrebno moč na zunaj, a ob enem možnost razvoja imanentnim silam posameznikov in posameznih gospodarsko-kulturnih edinic na znotraj.

Glede na vse to se izrekajo podpisani slovenski kulturni delavci za avtonomijo slovenskega, že itak dovolj razkosanega ozemlja

in sicer v takem obsegu, ki bi ne stabil moči države, ampak jo krepil, dajajoč razmah individualnim silam edinic.

V Ljubljani, meseca svečana 1921.

Albrecht Fran, pesnik.
Berneker Franc, akad. kipar.
Dr. Cankar Izidor, univ. docent.
Cerar-Danilo Anton, režiser kr. nar. gledišča.
Debeljak Anton, pisatelj.
Dr. Detela Franc, pisatelj.
Erjavec Fran, publicist.
Finžgar Fran Ser., pisatelj.
Funtek Anton, pesnik in pisatelj.
Gaspari Maksim, akad. slikar.
Dr. Glonar Joža, kritik in urednik.
Dr. Kidrič Franc, literarni zgodovinar.
Dr. Kimovec Franc, skladatelj.
Kmetova Marija, pisateljica.
Dr. Kos Milko, kustos stud. knjižnice.
Dr. Kraigher Alojz, pisatelj.
Lajovic Anton, skladatelj.
Dr. Lavrenčič Josip, pesnik.
Dr. Lončar Dragotin, profesor.
Dr. Mantuani Josip, univ. profesor.
Dr. Majcen Stanko, pisatelj.
Meško Fran Ksaver, pisatelj.
Dr. Ozvald Karl, univ. profesor.
Dr. Plečnik Ivan, univ. profesor.
Podrekar Fran, akad. slikar.
Premrl Stanko, skladatelj.
Prepeluh Albin, publicist.
Dr. Prijatelj Ivan, univ. profesor.
Dr. Puntar Josip, profesor.
Ravnik Janko, skladatelj.
Dr. Regali Josip, pisatelj.
Sternen Matija, akad. slikar.
Dr. Srebrnič Josip, univ. profesor.
Dr. Šerko Alfred, univ. profesor.
Dr. Stele Franc, urednik, umetnostni zgodovinar.
Dr. Šmalc Matej, univ. sekretar.
Dr. Ušeničnik Aleš, univ. profesor.
Velikonja Narte, pisatelj.
Vurnik Ivan, arhitekt, univ. docent.
Zajec Ivan, akad. kipar.
Zorec Ivan, pisatelj.
Zorman Ivan, založnik.
Dr. Žigon August, ravnatelj stud. knjižnice.

ABDITUS:

OB SESTANKU KONSTITUANTE.

Devetnajsto in dvajseto stoletje sta nosilca nacionalnih bojev in osvoboditev. Zdi se, da je nacionalno obdobje s svetovno vojno doseglo vrhunec. Smo na pragu nove dobe. Otvorila jo je ruska revolucija. Njena idejna smer kaže na velike socialne preuredbe in morda tudi na nov organizacijski sistem v državi in družbi. Tudi ta novi razvojni proces utegne biti dolgotrajen, kakor je bila dolgotrajna doba nacionalnih teženj. — S svetovno vojno zaključujoča se doba je pričela prav za prav že v osemnajstem stoletju, z osamosvojitvijo Severne Amerike in s početkom velike francoske revolucije. Nemčija je dovršila svoj nacionalni pokret zelo kasno, še le po svojih velikih zmagah v l. 1870/71. Zmaga pri Sedanu pa je omogočila tudi Italiji, da je kronala svoje nacionalno ujedinjenje s tem, da je vdrla skozi Porta Pia v večno mesto — v Rim! Napol fevdalno vladana srednja Evropa se je nacionalno prerodila po svetovni vojni. Na razvalinah starih cesarstev so nastale nove nacionalne državne stavbe: Češkoslovaška, Poljska, Jugoslavija. Nekatero druge nacionalne države, na primer Romunija in Grška, so nezmerno povečale svoj teritorij. Že v sedemnajstem stoletju započeti evropski državni sistem se je preživel razsul. Na njegovo mesto stopa sedaj nov; kakšen bo, tega ne vé danes še nihče!

Jugoslavija se ustanovlja že v novem obdobju. Nas je nacionalna osvoboditev dohitela v zadnjih trenutkih odmirajoče nacionalistične dobe. Še le 28. novembra 1920 je bila izvoljena prva jugoslovanska konstituanta. Njena naloga bi bila, da ustvari državi potrebne nove uredbe, da ji odkaže gospodarsko in etično smer. To delo ni lahko. Nacionalistična doba nam je še preblizu, da bi jo mogli nepristransko oceniti. Daljšo bodočnost in njene raznolike potrebe pa morejo predvideti le prvovrstne glave. Ali bodo nove državne uredbe, ki jih morda ustvari konstituanta, takšne, da se ne zrušijo že v bližnji bodočnosti pod pezo vsakdanjega življenja? Postaviti se na čelo nove države in ji dati nove uredbe — to je težko in nevarno započetje. To resnico je spoznal že stari prebrisanec Machiavelli.

Veliko narodov je hodilo pred nami za istim ciljem. Različna pa so bila pota, ki so vedla do njega. Toda le malo je bilo narodov, ki jih je ta naloga doletela na mejniku dveh različnih obdobj. V nekakšno podobnem položaju kakor mi, so bili l. 1776. Amerikanci, ko so na kongresu izrekli svojo državno neodvisnost. Samo znamenitosti in duhu mož tistega kongresa gre hvala, da je bistvo njihovega tedanjega dela še danes v moči in veljavi. Velike konstituante so bile vedno plod novih dob in posameznih velikih duhov,

kateri so znali doumeti nujnost razvoja in njegovo smer v bodočih dneh. To potrjuje ameriška narodna konvencija izza l. 1787., francoska konstituanta izza l. 1789., frankfurtski parlament — itd. Povsod naletimo na velmože, zlasti v amerškem narodnem zboru. Virginija je poslala v Filadelfijo svojega prvega moža, Jurija Washingtona, Pensilvanija starčka Benjamina Franklina, Nevjork Aleksandra Hamiltona . . . Boj med strankami je bil srdit. Male državice so se krepko branile nadvlade velikih, demokrati so se upirali navideznemu monarhizmu, pozneje je izbruhnil še véliki prepir med jugom in severom glede sužnje. Idejna nasprotstva so štiri mesece z vso silo butala drug ob drugega. Celo stari Franklin je obupaval, da pride do sporazuma in ustave. Nad predsedniškim stolom je bilo naslikano solnce; stari Franklin je baje večkrat premišljal, ali tisto solnce vzhaja ali zahaja. Še le po končanem delu je spoznal, da je to vzhajajoče solnce . . . Spomnimo se na srdite ustavne boje male Švice od l. 1830—1848! Njena ustava izza l. 1848. se je še le l. 1874. nekoliko modificirala, sicer pa je ostala v veljavi do danes. Takšne ustave so predvsem plod duševnega življenja v ustvarjajočih dneh in nosijo njegove odtiske. Velike bojne ideje dobe oblikujejo principe, ki se izražajo v določbah temeljne državne uredbe. Prav zato takšnega dela nikoli ne morejo izvršiti enostranski doktrinariji, temveč predvsem ljudje, ki so si nabrali izkušenj v praktičnem političnem delu, ako se s pošteno mislijo oprimejo svojega notranjega spoznanja. Če izvrše svoje delo, jih domovina vedno časti, zakaj pokazali so, da so njo bolj ljubili ko sebe in svoje prijatelje . . .

Ali imamo v jugoslovanski konstituenti dovolj takšnih ljudi?

Ali bo jugoslovanska konstituanta hodila po velikih idejnih potih, recimo Amerike ali Francije, ali pa pojde po potih, ki jih je hodila na primer Italija? Leta 1870. nacionalno dovršena, je zedinjena Italija enostavno uveljavila staro sardinsko ustavo iz leta 1848. za vso kraljevino. Ta ustava je bila slaba, ker ni spoštovala ljudstva.¹ Radi te državne uredbe se staro nasprotstvo med severnim in južnim delom države ni zmanjšalo; postalo je celo izrazitejše. Zato nacionalno ujedinjenje tedaj ni prineslo italijanskemu ljudstvu niti gmotnih niti duševnih dobrin. Nova država je v prvi vrsti potrebovala enotne uprave in nujno je bilo, da se iz njenega teritorija ustvari tudi enoten gospodarski imperij. Stare carinske meje so padle. Železniško omrežje je bilo v oblasti zasebnikov; bilo je potrebno ga razširiti zlasti na južne, gospodarsko in civilizacijsko zanemarjene dežele. Država je ječala pod silnim bremenom dolgov, ki so se deloma podedovali po starih oblastnikih v deželi, deloma so nastali radi osvobodilnih bojev, deloma pa se napravili pozneje za potrebe nove armade in mornarice.

Industrija, ki naj bi bila vir novih dohodkov in blagostanja, se dolgo ni mogla razviti radi pomanjkanja surovin, zlasti premoga in raznih rudnin v domači deželi. Velikanska večina ljudi ni imela nobenega vpliva na vodstvo

¹ Sedanji vladni ustavni načrt za Jugoslavijo se ozko naslanja na sedanjo italijansko ustavo.

države in na njeno upravo. Vso oblast je imel parlament; kralj, brezmočen in brezugleden, je bil molčeča figura v rokah vodilnih političnih glav. 2% od vsega prebivalstva se je smelo udeleževati političnega življenja. 98% prebivalstva ni imelo nikakšnih političnih pravic, torej tudi volilne pravice ne. Še le 1. 1882. je prodrla nekakšna „volilna reforma“; število volilcev se je zvišalo od 600.000 na 2,500.000. V državi je prevladoval vpliv zaostalih južnih pokrajin. Državna uprava je bila slaba, koruptna in je silno trpela radi osebnih nasprotstev med njenimi prvimi predstavitelji. Materialno in duševno bogatejše severne pokrajine države so bile potisnjene ob stran ter se niso mogle zadostno uveljaviti.

Ali ni ta novejša italijanska zgodovina nekako podobna naši sedanji domači pesmi?

Kako je sedaj z nami?

V kulturnem pogledu si srdito nasprotujeta zapad in vzhod. V gospodarskem pogledu novi državni teritorij še dolgo ne bo zaokrožena enota. Treba ga bo še le ustvariti z dolgotrajnim in sistematičnim gospodarskim in kulturnim delom. Zakonodaja seveda tudi ni enotna in se ne more zenačiti preko noči; postave namreč ne morejo biti ničesar drugega kot zgolj besedniki in uravnavalci živih gospodarskih zakonov. Skromno je še tudi železniško omrežje, zlasti v južnih pokrajinah. Finančno je država pod pezo dolgov dolgotrajnih vojn od leta 1912. dalje. Davčna zmoglost prebivalstva je radi padca produkcije, zgolj prigradnih trgovskih odnošajev z inozemstvom in neurejene uprave nezadostna v primeru z naraščajočimi državnimi izdatki, zlasti onih za armado in za potrebne obnovitvene investicije. Industrija, ki naj bi bila vir blagostanja, zlasti v pasivnih severnih pokrajinah države, propada; med delovnim ljudstvom se širi brezposelnost v večji progresivnosti kot tuberkuloza — ena od najstrašnejših prikazni sedanjega povojnega časa. Veliki podzemski zakladi dragocene rude ostajajo nedotaknjeni in le gozdovi se divje in nesistematično uničujejo — samo, ker je popirnata valuta inozemskih kupcev visoka . . .

To so strahovi jugoslovanske konstituante. Vedno novi gospodarski in socialni problemi ji rastejo iz tal. Je li so v tej konstituenti duhovi, ki jih pojmujejo in znajo na nje odgovoriti? Pozitivno, ne zgolj negativno!

Predvsem je eno gotovo: Da se mora pri ureditvi nove države uveljaviti novim gospodarskim in kulturnim prilikam prilagodeni sistem socialne politike v vseh velikih državnih in javno-pravnih vprašanjih. Samo v tem primeru morda smemo upati na trajnost bodočega ustavnega dela. Bivši avstro-ogrski zunanji minister grof Ottokar Czernin je to spoznal že med vojno. Poudarjal je to v svojem pismu, ki ga je v poletju l. 1917. pisal grofu Tiszi: „Ljubi prijatelj, Ti delaš dvojno napako. Prvič se bomo morali po vojni vreči na socialno politiko, če bo to komu vseč ali ne . . . Socialna politika je ventil, ki ga moramo odpreti, da odvečna para izhlapi — sicer se kotel razleti . . .“ Vemo, da Czernin ni ljubil niti demokracije niti novodobnega socialnega gibanja, ker je bil s Tiszo vred prvovrsten fevdalec in prepričan o potrebi uboštva med ljudmi.

Ali je toliko razuma in spoznanja o potrebah nove dobe pri naših vodilnih državnih krmarjih in politikih? Če ga ni, se ne ognemo pečinam, ki grozé s polomom; če pa je, bo še to veliko premalo. Širokih razgledov v bodočnosti smo hudo potrebni in takšnega usmerjenega dela, ki črpa iz resničnega življenja v korist vsega naroda — ne glede „če bo to komu všeč ali ne“. Zakaj v naših dneh politika ne bi smela biti ničesar drugega kot praktično delo v korist ljudstva.

Nova doba trka tudi na naša vrata. Ali ji bomo odprli duri in se ž njo sporazumeli? Ali pa jo bomo poskušali odgnati? Zaman seveda!

UNIV. DOC. DR. FRANCE VEBER:

MATERIALIZEM.

I.

BISTVO MATERIALIZMA.

a) Splošen obris materializma.

Znano je, da je človek le na najnižji kulturni stopnji polnil in še polni zunanji svet z bogovi, duhovi in vilami v to svrhu, da si razlaga razne pojave tega sveta kakor grom in blisk, točo, potres i. t. d. Naivnost in neznanstvenost takega mišljenja je pa že davno dokazalo naravoslovje, čigar največji in najlepši uspehi trajajo ravno od onega časa naprej, ko je začelo iskati vzrokov in učinkov pojavom zunanjega sveta zopet v pojavih le tega sveta, sploh ko je ta veda začela prirejati fizikalno-materialne procese sicer

---

Literatura k splošnemu obrisu materializma, ki stoji sama več ali manj na stališču materializma:

T. Lucretius Caro († 55. pr. Kr.): *De rerum natura*.

Arnobius: *Adversus gentes*, izšlo prvič 1543 (srednjeveški predhodnik La Mettrieja in Condillaca).

René Descartes: *Principia philosophiae*, prvič 1644 (materialistično v prvi vrsti le radi mehničnega pojmovanja živalskih organizmov).

Pierre Gassendi: *Exercitationes paradoxicae adversus Aristoteleos I.* 1624, II. 1659. — *De vita, moribus et doctrina Epicuri* 1647; *Syntagma philosophiae Epicuri* 1649. — *Opera omnia* (z lastnim *Syntagma philosophicum*) 1658.

Th. Hobbes: *Leviathan* 1651. — *De corpore* 1655. — *De homine* 1658.

R. Boyle: *De ipsa natura* 1682.

John Toland: *Letters to Serena* 1704 (nekak predhodnik Büchnerjevega „Kraft und Stoff!“). — *Pantheisticon* 1710.

Lamettrie: *Histoire naturelle de l'âme* 1745. — *L'homme machine* 1748.

Condillac: *Essai sur l'origine des connaissances humaines* 1746. — *Traité des sensations* 1754, i. dr.

Holbach: *Système de la nature* 1770 (evangelij poznejšega materializma).

Cabanis: *Rapports du physique et du moral de l'homme*, v sep. izd. 1802.

Moleschott: *Der Kreislauf des Lebens*, prvič 1852.

Büchner: *Kraft und Stoff* 1854, v 21. izd. 1904.

H. Czolbe: *Neue Darstellung des Sensualismus* 1855. — *Entstehung des Selbstbewußtseins*, 1856.

drugim, a zopet le fizikalno-materialnim procesom. Iz tega razloga pa mora vsakdo, ki ima le nekaj čuta za znanstveno raziskovanje pojavov, že iz metodičnih ozirav odločno zavračati oni stari nepremostljivi prepad med zunanjim, fizikalnim svetom in notranjo, nefizikalno duševnostjo in sicer tudi pri onem neznatnem koščku zunanjega sveta, ki se zove „organizem“: po analogiji vsega ostalega zunanjega sveta moramo tudi tukaj vse, kar s tem organizmom vred nastaja in izginja, razumevati kvečjemu kot posebno poslovanje njegovih organov. Vsaka hipoteza samonikle duševnosti pa spada v brezplodno, na pesku praznih besed slonečo „metafiziko“, ki jo mora vsaka eksaktna znanost najostreje obsojati. Tako se približno glasi m e t o d o l o g i č n i argument materializma.

Vsa izkušnja nas ne uči samo, da življenje z organizmom vred nastaja in izginja, temveč ob enem, da so tudi vse spremembe tzv. duševnosti vezane na fizikalno-materialne spremembe dotičnega organizma. Tako je danes znano, da odgovarja le tem in onim partijam v možganih ta in ona „duševna“ sposobnost, tem in onim poškodbam takih partij ta in ona poškodba „duševnosti“; na podlagi teh faktov se o tem inferiornem, odvisnem značaju duševnosti niti tam ne da več dvomiti, kjer ta odvisnost še ni strogo izkazana. S tem rezultatom se popolnoma strinja tudi dejstvo, da je moderna biologija sploh in fiziologija posebe došla in mogla doiti do svojih brezdvomno velikih uspehov še le tedaj, ko si je tudi sama osvojila moderno načelo sklenjenosti fizikalno-kavzalne vrste, t. j. ko je začela tudi pri organizmih iskati vzrokov in učinkov dotičnim organskim (fizikalno-kemičnim) procesom zopet le v organskih, splošno fizikalno-materialnih procesih, ne pa v kaki samostojni, od vseh teh procesov bistveno različni duševnosti. To pa vendar jasno dokazuje, da „duševnost“ sploh ni nobena

---

K. Vogt: Köhlerglaube und Wissenschaft, 1855. — Vorlesungen über den Menschen 1863.

K. Marx: Kritik der politischen Ökonomie 1859, v 2. izd. 1907 (glej predgovor!).

Černiševskij: Antropologičeskij princip v filozofiji 1860. — Proizhoždenije teoriji blagotvornosti borby za žizn 1888 i. dr.

E. Dühring: Kursus der Philosophie 1875. — Wirklichkeitsphilosophie 1895 i. dr.

K. Kautsky: Karl Marx' ökonomische Lehren gemeinverständlich dargestellt, 1887.

— Ethik und materialistische Geschichtsauffassung 1906.

M. M. Filippov: Filozofija dejstvitelnosti I/II 1895—1898.

E. Haeckel: Die Welträtsel 1899, v 11. izd. 1919. — Die Lebenswunder 1904.

A. Labriola: I problemi della filosofia della storia 1887. — Del materialismo storico, 2. ediz. 1902. — Essais sur la conception matérialiste de l'histoire 1902 (2. izd. po laškem izvirniku) i. dr.

M. Berger: Der Materialismus im Kampfe mit dem Spiritualismus und Idealismus 1883 (Trst).

W. Strecker: Welt und Mensch vom Standpunkte des Materialismus 1894.

J. G. Vogt: Der Realmonismus, eine naturwissenschaftliche Weltanschauung mit besonderer Berücksichtigung des Geistes- u. Lebensproblems 1908. — Der absolute Monismus. Eine monistische Weltanschauung auf Grund des pyknotischen Substanzbegriffes, 1912 i. dr.

R. Wahle: Die Grenze der Philosophie und ihr Ende 1894. — Der Mechanismus des geistigen Lebens 1906 i. dr.

W. Ostwald: Vorlesungen über Naturphilosophie, 1902 (in poznejše izdaje) i. dr.

Boris Zarnik: O bistvu življenja. 1913.

samonikla in samostojna realnost, temveč v najboljšem primeru le neka postranska funkcija organizma, ki mora v svojem zadnjem bistvu biti tudi le organsko-fizikalnega značaja. Naravnost nesmiselno postane vsako drugo pojmovanje duševnosti, če še pomislimo, da sloni — o čemer dandanes noben naravoslovec več ne dvomi in ne sme dvomiti — ves svetovni proces le na izlivanju energije v energijo, pri čemer se vedno menjava pač oblika (gibanje, toplota, elektrika...) teh energij, dočim ostane njih celokupna količina nujno vedno ena in ista (načelo ohranitve energije!): s tem energetičnim zakonom ne more soglašati nobena hipoteza od vsega telesa bistveno različne in vendar nanj kavzalno vplivajoče samostojne duševnosti, ker bi vsako tako vplivanje pomnoževalo količino celokupne svetovne energije, t. j. ustvarjalo energijo iz ničesar! Tako se približno glasi mehanično-biološki argument materializma.

Znano je, da je naša zemlja (in ž njo vsak planet) bila prvotno le žareča plinasta obla, na kateri prav gotovo ni bilo nobene točke za kako „duševnost“; še le ko se je polagoma ohladila, so se tekom poznejših stotisoč in stotisoč let razvili na njej pogoji za organsko življenje, najprej za rastlinstvo in živalstvo, iz katerega še le se je razvil in mogel razviti — človek. Ta razvoj pa dokazuje jasno dvojje: Prvič čisto postransko in efemerno mesto duševnosti v celokupnem svetovnem procesu, ki se je mogel in more razvijati v biljon in biljon letih brez vsake duševnosti, tako da je le-ta v resnici le „das kurze Spiel einer Eintagsfliege, schwebend über dem Meer der Ewigkeit und Unendlichkeit“. (Büchner.) Drugič pa dokazuje ta razvoj, da se je vsa duševnost razvila le iz organsko-fizikalnih procesov, da ostane po svojem bistvu vedno na take procese navezana in da mora s temi procesi vred prav gotovo tudi sama propasti. Torej nima nobenega smisla govoriti še o samostojni duševnosti, razlikujoči se v smislu nepremostljivega prepada od vseh nam znanih organsko-fizikalnih procesov; nekaj, kar nastaja kakor duševnost le iz teh procesov, se le s temi procesi vred razvija in propada, mora v svojem zadnjem bistvu biti tudi le organsko-fizikalnega značaja. Tako se približno glasi kozmologični argument materializma.

Kakor posamezno bitje, tako se razvija tudi družba po svojih samostalnih zakonih; ti zakoni pa niso zakoni samonikle duševnosti, ti zakoni so v prvi in zadnji vrsti le zakoni ekonomsko-gospodarskega razvoja dotične družbe. Zgodovinskega razvoja človeške družbe ne določa nikakšna samostojna duševnost, ta razvoj izvira le iz zakonitega razvoja ekonomskih sil človeške družbe, ki kot take določajo ob enem vso ostalo „duševnost“ te družbe. Le gospodarsko-ekonomska struktura neke družbe tvori torej edino realno podlago, iz katere nastajajo in s katero vred se razvijajo in propadajo tudi vse „ideologične“ (politične, juridične, religiozne, umetniške) oblike one družbe. „Es ist nicht das Bewußtsein der Menschen, das ihr Sein, sondern ihr gesellschaftliches Sein, das ihr Bewußtsein bestimmt.“ (Marx.) S tem je ob enem izrečeno, da je za vse družabno življenje odločilna nazadnje le tehnika produkcije, ki ne obsega samo

vprašanja, s katerimi stvarnimi sredstvi se dela (n. pr. z orodji ali stroji), temveč tudi vprašanja, s kakimi in kolikimi (človeškimi) močmi se dela, kakšen je promet i. t. d.: na tehniki produkcije v tem širšem smislu pa sloni in mora sloneti tudi vse pravo, vsa morala, da, celo vsa človeška religija, umetnost in — znanost. „Die entscheidende Triebkraft der Entwicklung der Gesellschaft ist nicht das Streben, diese der Menschennatur immer entsprechender zu gestalten, sondern der technische Fortschritt. Die Technik ist also in letzter Linie entscheidend für die Form des gesellschaftlichen Zusammenlebens.“ (Kautsky.) Le na ta način se da razlagati, zakaj je azijatskemu barbarstvu moralo slediti antično suženjstvo, le-temu srednjeveški fevdalizem, le-temu moderni kapitalizem i. t. d.: vse te preobrate, ki vključujejo in določajo zgodovinski razvoj vsega človeštva, so povzročale in bodo povzročale le gospodarsko-tehnične spremembe človeške družbe. Če je temu tako, tedaj je pa tudi od te strani utemeljen materialističen svetovno-življenski nazor; če ženejo tudi vso družbo naprej le materialno-tehnične sile, tedaj tudi vsa duševnost ni ničesar drugega nego le „organizirana materija“. Tako se približno glasi zadnji, t. j. sociološki argument materializma.

Morda bi ne zadoščal vsak záse iz navedenih argumentov, njihova harmonična celota pa — tako uče stari in moderni propovedniki materializma — zahteva od vsakega razsodnega človeka, da zastopa le sledeči svetovno-življenski nazor:

Edini pravi vir spoznavanja je „zunanja“ izkušnja; le tej pripada absolutna veljavnost, vse „notranje“ izkušnje, t. j. vsa notranja neposredna doživljanja se morajo brezpogojno podrediti stališču zunanjega, naravoslovno-fizikalnega opazovanja, ker pripada absolutna realnost le materialno-fizikalnemu svetu, t. j. le vsem prostorno oblikovanim in dinamično določenim pojavom. Vse bivanje je v svojem bistvu le telesno bivanje, vse dogajanje je v svojem resničnem bistvu le fizikalno (fizično, kemično, električno, termično . . .) dogajanje.

(Dalje prihodnjič.)

DR. ALOJZ ZALOKAR:

SOCIALNA MEDICINA.

I.

V revolucijah, družabnih in državnih spremembah, ki so nastale kot posledica svetovne vojne, je postal človeški duh sprejemljivejši za nove ideje. Zrevolucionirani duhovi so se otesli strogega kriticizma, so stopili s pota na vse strani omenjenega, na vse strani prevdarjajočega konservativizma in so se napotili proti ciljem, o katerih je stroga kritika prejšnjih dob razpravljala le z veliko rezervo in z mnogobrojnimi pomisleki. Tak preobrat mišljenja se je izvršil ne samo v socialnih nazorih, v pojmovanju o družbi, državi, temveč se je znal vriniti tudi v nekatere stroke tihe, navidezno enakomerno in enakosmerno delujoče znanosti.

Tudi medicina ni ostala nedotaknjena od splošnih izprememb v načinu človeškega mišljenja. Nekatero njene panoge, ki so se poprej proti njim pojavljali strogi kritični ugovori, so se na široko razmahnile, ko je nastal vseobčji preobrat v mišljenju. Tako na pr. so Steinachova odkritja potegnili za seboj svetovno publicistiko, dočim so stala poprej pod strogim kritičnim nadzorstvom znanstvenikov v predalih znanstvenih časopisov. Hipnoza in telepatija, ki sta še pred kratkim vegetirali pod vplivom kritičnih oči, sta mahoma pridobili na veljavi in ugledu. Struja sedanjega časa je spravila na površje mnogotere znanstvene rezultate, zlasti na pr. v znanosti o tuberkulozi, ki bi bili sicer morali hoditi dolgo trnjevo pot kritičnega prereševanja. Kaj bo od teh sodobnih znanstvenih pridobitev ostalo trajno veljavno v bodočnosti, o tem je težko reči določno besedo.

V zvezi z družabnimi in državnimi prevrati in pod vplivom zmagujočih socialističnih idej si je pridobila veliko populariteto ona panoga medicinske znanosti, ki jo navadno poznamo pod imenom „socialna medicina“. To ime srečavamo povsod: v brošurah in dnevnikih, na shodih in predavanjih. O njej se govori splošno, ker je stvar moderna in ker ima za sedanje čase magičen epiteton „socialna“. Tudi v strogo znanstvenih publikacijah socialna medicina ni redka prikazen, vendar se ji tu prisoja mesto, katero ji gre po njeni vrednosti, dočim si širša javnost ustvarja o njej pretirane pojme. Iz tega razloga je gotovo upravičeno, da si поблиže ogledamo socialno medicino in potem presodimo njeno vrednost in njen pomen za sedanje in bodoče čase. Potrebno je to tudi zaradi tega, ker se beseda „socialna medicina“ kaj rada meče v ljudstvo kot navidezno globoka, v resnici pa cenena politična fraza, in ker se ji kaj rada podtika vsebina, katere v socialni medicini ni.

Poleg socialne medicine se v javnosti jako pogosto imenuje tudi socialna higiena, da, dogaja se, da se obe ti dve stroki mečeta v en koš, kakor da bi bilo oboje eno in isto. In morda to istovetenje niti ni tako neupravičeno. Saj tudi med znanstveniki ni še točno opredeljen pojem socialne medicine in tudi v znanstvenih publikacijah ne vlada še enotnost v nazivu nove, za priznanje se boreče vede. Kar smo kdaj srečali pod imenom socialna medicina, to lahko drugič čitamo pod naslovom socialna higiena.

Besedo „socialen“ lahko dodamo tudi drugim panogam medicine. Že se na pr. govori o socialni ginekologiji in morda dobimo v kratkem navidezno novo vedo z imenom socialna psihiatrija.

Isto kar velja za naziv socialne medicine, isto velja tudi za njen obseg. En avtor si začrtava meje te znanosti tako, drugi zopet drugače. V tej zmedi, v tej neenotnosti je nemogoče spraviti v eno formulo vse to, kar posamezni avtorji več ali manj subjektivno smatrajo za socialno medicino. Ko bi hotel podati definicijo, bi moral marsikje kaj odrezati ali dodati. To pa bi bila samovoljnost, ki bi bila brezplodna ali celo škodljiva. Zato je najprimernejše, da si ogledamo, kako si posamezni avtorji prikrajajo pojem socialne medicine.

V Nemčiji — ni še dolgo tega — je obsegala socialna medicina prav za prav samo oni del medicine, ki se bavi z življskim in delavskim zavarovanjem ter s stališčem zdravniškega stanu v javni sanitarni upravi. Tako pravi na pr. Reckzeh¹: „Die soziale Medizin ist eine junge Wissenschaft; sie befaßt sich mit allen medizinischen Fragen, welche in das Gebiet der staatlichen und privaten Versicherung fallen und welche andere Gesundheits- und Standesangelegenheiten in ihren Beziehungen zum öffentlichen Leben betreffen.“

Ta avtor, in ž njim vred mnogo drugih, prisoja torej socialni medicini jako ozek delokrog. V glavnem naj bi se socialna medicina pečala skoro samo z različnimi medicinskimi vprašanji, tičočimi se zavarovanja. Gre pa zopet samo za ime; kajti isti avtor razumeva pod imenom socialna higiena vse ono, kar devajo drugi avtorji, in sicer večina, pod naslov socialna medicina.

Naziv socialna medicina se danes v tem ozkem smislu ne rabi več. Socialna medicina ima danes mnogo širši obseg, katerega je še najboljšje označil Teleky².

Po Telekyju je socialna medicina mejno polje med medicinskimi in socialnimi znanostmi. Njena naloga je, da študira vplive socialnih in poklicnih razmer na zdravstveno stanje in da kaže pota in načine, po katerih bi se dali s pomočjo sanitarnih in socialnih ukrepov preprečiti taki škodljivi vplivi ali pa vsaj po možnosti omiliti. Njena naloga je tudi, da pove, kako naj bi se rezultati individualne higiene in klinične medicine izrabili tudi v korist onim, ki se ž njimi kot posamezniki in z lastnimi sredstvi ne morejo okoristiti. Zdravnikom naj daje znanstveno podlago, katero rabijo na polju socialnega zavarovanja in socialnega skrbstva. Študira naj tudi izpremembe v stališču zdravniškega stanu.

(Dalje prihodnjič.)

DR. FRANCÉ GORŠIČ:

IZENAČEVANJE ZAKONOV IN JUGOSLOVANSKI PRAVNIKI.

I. IZENAČEVANJE ZAKONOV.

Tudi delu zakonodaje, ki ga imenujejo „izenačevanje zakonov“, je usojena družabna vzročnost. Zgodovina nam izpričuje, da se pravo, ki ga država ukazuje, toliko bolj razrašča, kolikor se bolj pogloblja družabna enotnost. Brez globoke družabne enotnosti ni mnogo prava, ki ga ukazuje država (staatliches Recht). Takale doba sta prvi dve leti ujedinjenja Srbov, Hrvatov in Slovencev. Sedaj nam je že dobro znano, da si v tej dobi vsaka

¹ Dr. Paul Reckzeh, Einführung in die soziale Medizin. Berlin 1915.

² Dr. L. Teleky, Vorlesungen über soziale Medizin. Jena 1914.

posamezna zajednica na vso moč prizadeva, da bi si proti celokupnosti ohranila ali celo ustvarila pravico, sama si podeljevati čim največ pravnih norm. Popolnoma naravno je torej, da nimamo še nič enotnega prava. Niti iskrene niso tiste resolucije, ki terjajo „takojsnje“ in „čimprejšnje“ popolno izenačenje zakonov. Podeliti vsem zajednicam enotno pravo, ta potreba pride stoprv takrat, kadar so družabne zajednice celokupnosti podrejene ali, če so se temu upirale, celokupnosti siloma podvržene, zakaj stoprv na temelju teh odnošajev se pojavi dejstvo konsolidacije, da zajednice zgolj celokupnosti podrede tudi svoja čustva za vse, kar je in kar se dogaja v celokupnosti. Do tedaj pa prija vsaki zajednici njeno posebno staro pravo. Tudi nam v Sloveniji zadoščajo naši dosedanji štaturi, katere čuvamo včasih zelo ljubosumno.

Kadar pa pride čas, tedaj se zakoni ne izenačujejo kar na ta preprosti način, da se veljavnost zakonov ene zajednice raztegne na ozemlje vse države, t. j. na pokrajine ostalih zajednic. Stari zakoni oz. štaturi so prijali le dotični zajednici, ker so ustrezali razvoju njene družbe. Ako bi močnejša zajednica svoje dosedanje pravo kar vsilila svojim posestrimam, ne da bi počakala, da se različne družabne razmere zblížajo in priličijo, tedaj bi bile vse ostale zajednice takoj ozlovoljene, češ, posestrima je nad nami zagospodovala. Tak oktroâ bi bil pogrešen raz pravнопolitичno in socialno motrišče. Pravo ni produkt moči močnejšega, marveč plod družbe je in njenega razvoja. Kdor tega ne razume, ni dober zakonodavec. Zajednice naj le živé ob svojih starih zakonih in štaturih, dokler ne bo dosežena neka družabna edinstvenost celokupnosti. Ko bodo zajednice družabno zblížane in priličine, takrat nastane potreba, da ustvari država po ustavnem potu nove zakone za celokupnost. Zopet nastane vprašanje, ali ne bo morda tistikrat prav, da se raztegnejo zakoni ene zajednice na ozemlje vse kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. To vprašanje je treba zopet zanikati, sedaj še bolj odločno kot poprej. Dočim je zakon, ki naj bi ga „razširili“, ustrezal zajednici, o kateri so se bali, da bi rada zagospodovala, pa sedaj ta zakon niti nji ne bi več ustrezal, ker se je tudi njena družba preobličila in s celokupnostjo spojila. Njenemu novemu družabnemu stanju ne more več ustrezati poprejšnji zakon, pa bil še tako modern, toliko manj torej, ako je že okorel. Ne gre za to, da se vsi enemu pokoré, marveč za to gre, da se vsi podrede celokupnosti. Zaradi napredovanja družabnega prilikovanja je treba novi celokupnosti novega duševnega, trajnega napredka, ki je zvest spremljevalec novega razvoja. Novi družbi je treba novega zakona. Izenačevanje zakonov je nova, družabno povzročena zakonodaja.

Na koncu drugega leta državnega obstanka se je vendarle do veljave preboril kasni spoznanek, da državi prav za prav nedostaja trdnih vezí. Razen vojske in carinstva je vse še razcepljeno, marsikaj še ni popolnoma doznano, čeprav bi bilo za obstanek države važno, in skoraj nobena tistih reči se ne da uganiti, ki bodo poglobitna ustavna vprašanja. Daleč, daleč za gorami je uprava, o kateri sanjajo že sedaj, da jo bodo vodili iz enega središča. Obilno ukazno pravo države ali recimo kar: centralistično pravo

more nastati stoprv tedaj, kadar bo središče pravosodstva in vse uprave v Belgradu in ko se bosta pravosodstvo in uprava oslanjala na močno vojsko in zanesljivo policijo. Izenačevanje zakonov je imenitno merilo, koliko se je že zedinila in priličila družba, ki tvori državo. Čim bolj se bodo Črnogorci, Macedonci, Hrvatje in ostala plemena zavedala, da se tiče vse države, kar se godi na polarno nasprotnem mejišču državnega ozemlja, toliko večja bo potreba, da uredi država svoje samostalne dele v edinstveno celokupnost z enotnim pravnim temeljem. Kjer kulturnega zблиževanja ni ali kjer prilikovanje sabotirajo, tam je izenačevanje zakonov prazno govoričenje in jalovo početje.

Zato je vzniklo geslo dobrih državljanov, da je treba Srbe, Hrvate in Slovence kulturno zediniti. Ti iskreni možje iščejo metod, da bi kar brzo cilj dosegli. Mnogo jih zabrede v utopije. So pa tudi, ki se kaj pametno poslužujejo socialnih in gospodarskih prilik. Na temelje praktične, pa tudi znanstvene potrebnosti se je oprla najbolj pomembna metoda, da udružujejo v osrednjih organizacijah s sedežem v Belgradu svoje stanovske, strokovne in znanstvene korporacije raznovrstni poklici in stanovi. Pri tem forsiranju kulturnega prilikovanja smemo skorajda govoriti o tekmovanju izobražencev, kako bi svoja krajevna društva in pokrajinske zveze čimprej združili v enotna, preko vsega državnega ozemlja razprójena udruženja. Beroč o zdravnikih, šumarjih, profesorjih, skratka o vseh akademskih strokah in stanovih, da se navdušeni zedinjujejo, vprašamo nehote, kaka je ta stvar pri pravnikih, ki jim gre pri gradnji nove države naloga nekakšnih gradbenih inženerev.

Jugoslovanski pravniki imajo sotrudno rešiti nalogo, kako se organizirati, da pospešijo kulturno zedinjenje vseh treh plemen; a s tem njih naloga nikakor ni končana. Marveč poraja se jim druga še bolj važna naloga, pripraviti kar treba, da bodo uspešno sodelovali pri dolgotrajni zakonodaji, ki ji pravimo izenačevanje zakonov. Govoriti mi je torej najprej o zvezi jugoslovanskih pravniki in potem o njeni udeležbi pri izenačevanju zakonov.

(Dalje prihodnjič.)

DR. K. OZVALD.

ZA VODILO!

(Poglavje iz visokošolske pedagogike.)

(Konec.)

Pesem z juridične fakultete je v tem oziru manj vesela pesem. „Ne samo poznavanje paragrafov, ampak tudi poznavanje življenja!“ — bi imelo kot napis stati nad predavalnicami te fakultete. „Jurist, ki opravlja tako različne posle, se nikoli ne more dovolj poglobiti v realnost modernega življenja. Le ako to stori, spozna vzvode, ki se ob njih da ljudstvo premikati, le tedaj izve za vse rahle pojave neopazno rastočega in se izpreminjajočega pravnega čuta, le tedaj doumeje tiste vedno znova nastajajoče nesoglasnosti med pravnim redom in socialnim življenjem. Pa ne da bi

nemara samo kriminalist moral obvladati tole živo socialno psihologijo in pa iz nje klijočo socialno etiko, marveč še bolj je tega treba upravnemu uradniku, ki brž ko izgubi stik z bitjem in žitjem naroda, postane — birokrat.“⁴ In ravno birokratizem bi utegnil biti eden izmed najnevarnejših zajedalcev, kar jih pije kri državnemu organizmu. A v najpolnejši meri zahteva življenje svojih pravic od diplomacije, ki ji je toliko neuspehov prineslo samo — omalovaževanje življenja! Votek državniški umetnosti je poznavanje duš, zlasti tujerodnih duš.

O bodočem zdravniku bi pač mislil, da se najuspešneje pripravlja na svoj poklic, če skuša teoretski in praktično svoje zanimanje osredotočiti na to, kako se da izlečiti ta ali oni bolni del telesa, ter se ne briga za življenje bolnika v celoti. Da je taka misel huda zmeta, to na ves glas izpričuje n. pr. naša „nervозна“ doba, izpričuje v prid trditvi starega Hipokrata, da se telo ne dá ozdraviti brez — duše. „Sodobni zdravnik mora znati do skrajnosti individualno postopati; in takisto mora biti v stanju, da prav presodi, kako vplivajo na ljudsko zdravje splošne okolnosti družabnega življenja. Socialna higiena je v zadnjem času dobila silni pomen; vsak posamezni primer se da motriti z vidika socialnega zdravstva, osobito zdaj po vojni, ko bo narod v celoti zahteval vedno več pozornosti.“⁵ Samo zdravniška tehnika še nikar ni vse v zdravnikovi praksi; nič manjše vloge nima pri izvrševanju tega morebiti najtežjega in najbolj ljudomilega poklica — zdravniška etika, ki se doslej ni dovelj uvaževala.

Slušatelja filozofske fakultete opozarjam na usodepolni nedostatek v ustroju njegovega študija, kakor je bil do sedaj običajen. Ako ti, bodoči učitelj, sedaj nemara celo s ponosom zatrjuješ, da ti je samo za čisto znanstvo in nič ko za čisto znanstvo s tvojega področja, boš najbrž kriv hudega greha, ko kdaj stopiš pred svojega učenca. Bojim se, da boš i v svojem učencu hotel razvijati samo spoznavno plat njegovega duha ter da na ta način iz njega napraviš boljše ali slabše vrste spoznavni stroj. Kakor bi za praktično izurjenost in tehnično obvladovanje stvari, za politično mišljenje, socialno uvrstitev, lepočutno doživljanje, ljubezen, verstvo . . . ne bilo tudi v duši učenca prostora in pa pravice za obstoj! Tvoja naloga ne bo, gojiti ali pa podajati znanstvo, temveč s pomočjo znanstva — vzgajati, to se pravi, izročene ti duše — voditi. Zato pa nikar ni dovelj, če se začasa svojih študij ukvarjaš le s čistim znanstvom. Spoznavanje mlade individualnosti bi marveč za bodočega vzgojitelja imelo biti — suprema lex. In vrh tega tudi spoznavanje življenja, ki imaš gojenca nanj pripravljati. Omalovaževanje življenja, istinitega življenja z vsem njegovim bogastvom, z njegovo pestrostjo in velikokrat tudi z njegovo — neskladnostjo, po dvo-reznem geslu „znanstvo radi znanstva!“ je za šolo isto, kar klic „l'art pour l'art!“ za umetnost: bankrot. Ob taki miselnosti je šola postala, je morala postati priskutna puščoba brez življenja, kjer pred mlado dušo ne stopajo

⁴ Spranger, Begabung und Studium. 1917. — Str. 56.

⁵ Gl. Spranger, Begabung und Studium. 1917. — Str. 58.

istiniti, ampak šolski predmeti: šolska berila, šolski klasiki, šolski primeri iz matematike, šolska fizika, šolska geografija, šolska zgodovina . . . kakor da fizike in kemije ne veže tisočero niti z gospodarstvom in socialno politiko ali pa zoologije in botanike s poljedelstvom in gospodarstvom. Kdor hoče dobro naši šoli, ta mora visoko dvigniti prapor z geslom: „Znanje v službo življenja!“⁶

In veliki tvoj opravek, prijatelj tehnik, ki se pripravljáš na reševanje civilizatornih nalog, bo obvladovanje mrtve prirode po mehanskih zakonih. Ali opozarjam te, opozarjam z najboljšim namenom, da delavec, usposobljeni in neusposobljeni, ki bo dejanski izvrševal načrte tvojega duha ob stroju, na stavbenem odru, sredi vode . . ., ni le kos mrtve prirode, temveč — živ organizem, ki mu nikar ne skušaj vladati po zakonih prirodne mehanike! Lahko bi mislil, da se glavno vprašanje v takem položaju glasi, kako da postaneš „energičen“. Nikar! Vprašati se temveč imaš, kako narediš druge energične ter v tem ali onem smislu kar najbolj zbereš njih sile, ki bi se, sebi prepuščene ali pa napak rabljene, prav lahko na neljub način udeleževale. Če hočeš uspeha, boš moral poleg tehnika biti še tudi precej — pedagoga. „V ta namen pa je treba umetnosti o vodstvu duš, umetnosti, ki uči, se živeti v druge ljudi, spoznati dušeslovne pogoje njihovemu veselju do življenja in dela, spoštovati njih častičutje ter samega sebe vzgajati za pravo drugovanje z njimi.“⁷

Sklepam. Visokošolska pedagogika ima dolžnost, opozarjati slušateljstvo vseh fakultet na njega veliko — vzgojno nalogo, ki bi jo takole jezikovno določil: Ne skrbi samo, da postaneš kdaj cel uradnik, učitelj, tehnik, zdravnik, duhovnik . . ., temveč prav v isti meri glej, da postaneš tudi cel, to je tak človek, ki bo umeval i druge, v vodstvo mu izročene ljudi v vseh individualnih odtenkih, zlasti še v finejših vitrah njihovega bitja in žitja, dejanja in nehanja. To se pravi: razumu ima stopiti ob stran duša, znanju duh, prizadevanju etično hotenje. Za zgled si vzemimo tukaj ameriško visoko šolstvo, ki mu hrbtenice ne tvori samo logika, kakor evropskemu, zlasti nemškemu, temveč tudi — psihologija in sicer psihologija živega človeka, ne papirnate sheme! „Dokler naša psihologija ne vzame v misel tiste celote, ki jo tvorita duša posameznika in pa obližje, v katerem živi, vse dotlej ne bo dojela vprašanj, ki se tičejo življenja. Komur pa se je odprl pogled za to in to obliko, ki se živeča razvija, temu je ob enem z umevanjem dana moč dviganja. In le taki ljudje imajo pravico, onemu, ki še le nastaja, zares svetovati, ker so le taki v stanu, to ali ono tako presojati, kakor najbolj odgovarja dotičnikovi osebi.“⁸

Tako vzgojena inteligenca bo najzanesljivejši antiseptikum zoper nevarne in hudo nalezljive bolezni v državnem življenju, kakor sem jih začetkoma omenil. Ves narod in celotna država bosta taka, kakor ju vzgoje njuni najboljši sinovi.

⁶ Gl. Spranger, *Begabung und Studium*. 1917. — Str. 59 in pa

Fischer, *Über Beruf, Berufswahl und Berufsberatung als Erziehungsfragen*. 1918. — Str. 11.

⁷ Foerster, *Staatsbürgerliche Erziehung*, 2. izd., str. 130.

⁸ Spranger, *Kultur und Erziehung*. 1919. — Str. 54.

J. S. MACHAR:

PRI JERUZALEMU.

(Poslovenil V. M. Zalar.)

Na Golgati je troje križev,
na njih krvavih trupel troje.

Oblački plavajo večerni
nad mesta hišami, nad templjem
in nad palačami, vrtovi
in sapica, ki jih poganja,
kodrá valove oljk srebrnih
te gore, ki je za Cedronom.
Polagoma gledavcev truma
se vrača od morišča k mestu,
ker se ne gibljejo več trupla.

Pod križi so trije vojaki.

Na Rim iz Rima častnik misli,
na ženske, gledališča, cirkus,
na Forum — misli s hrepenenjem,
zato pošilja grobe kletve
umazanemu mestu doli
in narodu nesnažnih Židov.

Vojak iz Galije v domovje
v spominih koprnečih roma.
Na gozde misli in zverino,
na čiste in hladilne vrelce,
na svetolase zdrave žene,
gostije, petje in na vino —
ob mislih teh pogled sovražen
mu iz oči v dolino šviga.

In tretji, Afrike sin rjavi,
ob svoje kopje se opira,
lenó oko veliko blodi
po truplih mu s krvjo pokritih,
po valih oljkovih nasadov,
po mestu v zarji sanjajoče,
po hrbtih zamračenih gričev —
na nič ne misli, ne spominja,
le dolgočasi se in zeha.

PREGLED.

POLITIKA.

Luka Svetec (1826—1921). S Svetcem izgublja slovenski narod svojega najstarejšega slovstvenika in politika, v katerem je bila poosebljena zgodovina našega narodnega preporoda od Prešernovih časov. Kot slovstvenik in politik je bil Slovenec in Jugoslovan.

Prva doba Svetčevega nastopa je bila jezikovno-slovstvena. Najprej je zbiral raztresene ude slovenstva v jezikovno-slovstveno enoto in stoječ na teh prirodnih tleh nas je zbliževal s Hrvati in Srbi.

V ustavni dobi je postal politik, kar mu je bilo odslej življenjsko opravilo. Kot tak je zagovarjal slovenski in jugoslovanski program iz 1848. leta: združenje Slovencev, Hrvatov in Srbov v avstrijski državi. Nasproti zgodovinskemu pravu je poudarjal narodno pravo. Svetec je pisal: „Historično pravo je dobri polovici avstrijskih Slovanov historično krivo. Jaz historičnemu pravu pripisujem krivico, da Slovenci nimamo skupnega programa, a mislim, da ga niti ne dobimo, dokler se bomo na historijo ozirali. Mi hočemo živeti, se razvijati in napredovati: to je naše historično pravo. Čehi so historični politiki na ljubo prepustili Slovake, Rusine in Slovence same sebi. Ali so Nemci ali Madjari zato pripoznali pravo češke krone? Ne malo!“ (Novice, 1866, št. 40.) In zopet: „Dajmo historiji in njenim izročilom slovo in primimo se odločno narodne ideje.“ (Novice, 1866, št. 41.) Ko mu je Bleiweis zaprl predale svojih „Novic“, se je zatekel k Einspielerjevemu „Slovincu“ in zahteval, da se zbor zastopnikov vsega slovenskega naroda, izvoljen na podlagi splošne volilne pravice, izreče o prihodnji državnopravni uredbi. „Dokler sami ne začnemo, nam niti vlada niti drugi pomagat ne bo. Kdor ne vaga, je brez blaga! Vzor, ki smo ga 1848. leta tako navdušeno objeli, zakaj se ne bi na vse kriplje poganjali zdaj zanj, ko nam je vladar sam odprl prosto pot.“ (Slov., 1866, št. 88.)

Ker ni bilo solidarnosti med slovenskimi politiki, je uspelo Beustu, da je uvedel dualizem, ki so zanj glasovali tudi Slovenci s Svetcem vred. Po njegovem utemeljevanju so to storili glede na § 9. o narodni enakopravnosti in glede na razširjenje deželne avtonomije; zakaj „centralizem ni tako velik, kakor smo se ga bali, nova ustava nikomur pravice do supremacije nad drugimi ne daje. Dualizem se mora po skušnji ovreči, skušnja ga mora ob vero in kredit dati.“ (Novice, 1867, št. 43-44; 1868, št. 4-7.)

Del slovenske javnosti ni bil zadovoljen s Svetčevim pojasnjevanjem, kako je prišlo do dualizma, oziroma z njegovim utemeljevanjem postopanja slovenskih poslancev; zlasti je ugovarjal Fr. Levstik v novo ustanovljenem „Slovenskem Narodu“ in v „Pavlihi“. Opozicija se je postavljala na stališče narodnosti in odtod vodila boj za preustroj države. Napočila je doba taborov in z njimi zopet misel o zedinjeni Sloveniji. Svetec se tega gibanja ni udeleževal aktivno.

Po Bleiweisovi smrti je postal njegov politični dedič; toda vsenarodna politika se je začela umikati stanovski organizaciji. Svetec je hotel v tem boju posredovati in zopet združiti „razdvojene brate“. Izvrševal je svojo obljubo, ki jo je dal ob Bleiweisovem grobu, da hoče namreč nadaljevati njegovo delo. „Novice“, ki so bile Svetčevo politično glasilo, so pisale: „Če pomeni konservatizem, da imamo Slovenci ohraniti vero in narodnost, smo v tem oziru edini. Pri nas ni vprašanja, kaj je večje vrednosti: vera ali narodnost, temveč to, kaj je zdaj v večji nevarnosti.“ (Novice, 1891.)

Svetec je zagovarjal enotno slovensko stranko proti konservativcem in liberalcem, ker je hotel biti samo narodnjak. A med tem je začel doraščati nov rod iz novih razmer, zato ni našel več kot izvrševalec Bleiweisove oporoke njegovih direktnih sorodnikov. Odšel je iz političnega poprišča, dano pa mu je bilo, da je v visoki starosti še doživel jugo-

slavijo — uresničenje svojega političnega ideala in to celo v širšem okvirju; nato je legel v grob kot časovno najstarejši in politično najbistrejši Bleiweisovec . . .

Dr. L.

Domače razmere. V tem-le trenutku je politični položaj v Jugoslaviji tak: Živimo po volji diktature velike buržoazije, bankokratije in militaristov. Socialno-gospodarsko vzeto je vladajoči sloj velika manjšina. Kratko povedano: Imamo kult despotije, na glavi kapo z napisom: Demokracija. Konkreten primer: V Sloveniji je dobila J. D. S. 7⁰/₁₀ pri zadnjih volitvah oddanih glasov. Teh sedem odstotkov ljudi vlada neomejeno v vseh upravnih panogah. Vrh tega se mora naša J. D. S. zgražati še nad razmerami v Rusiji, kjer vlada neznamenita manjšina poldrugo stotino milijonov ljudi. Tam si vlada nadeva namreč pravni naslov: „Diktatura proletariata.“ V resnici gospodari despotija tam in tu. Vprašanje: katera je boljša? V duševni demokraciji vzgojeni človek odklanja to in ono! V Rusiji duši svobodni duševni razmah politični teror; pri nas ni mnogo boljše. V Rusiji zapirajo „buržuje“, pri nas pa „komuniste“. Človeška natura je pač povsod in vedno enaka, kadar zavrže vsako srčno kulturo.

Sedaj zboruje tako zvana „konstituanta“. Pa to ni resnična konstituanta, ampak neka državo in ljudstvo pleneča grdoba. Še predno so se svobodno izvoljeni poslanci podali na delo, so morali priseči kralju in edinstvenosti države. Ta „konstituanta“ je zamišljena le kot glasovalni aparat, ki se požene v tek ali pa ustavi, kakor se to zdi prav resnično vladajoči kliki. Tudi v Rusiji je leta 1917. ljudstvo izvolilo konstituanto. No, boljšeвики so bili bolj odkritosrčni nego je naša reakcija. Oni so konstituanto takoj razgnali s strojnicami. Pri nas pa gre komedija dalje. Več ko mesec dni se poslanci že prepirajo o prisegi in poslovniku. Nekatere politične skupine so prisegle takoj, še predno je bila izgovorjena kakšna beseda: demokrati in srbski radikalci (pes in mačka v skupni vpregi). Njim so sledili samostojni kmetje iz patriotizma, potem mo-

hamedanci po svoji orientalski mentaliteti in socialisti iz kdo vé kakšnih nagibov. Ostali niso hoteli izvršiti predpisane (od koga?) prisege, ali pa sploh niso prišli blizu (Radičevci).

Kakšnega političnega načela ali velike ideje torej tale konstituanta nima. Kdor že vnaprej ne priseže, izgubi prosto vožnjo, diete in glas! To je krepko povedano, prav po boljševisko. Kaj ljudstvo, ki je volilo, kaj svoboda vesti in besede. Vse to je igrača. Kdor ni z vladajočo politično kliko, je proti njej. Kdor se ne uda, bo zapoden! Kako žalostne figurice na politični šahovnici so tisti poslanci, ki so pred volitvami govorili o „ljudski volji“, o „republiki“, o „sovjetih in diktaturi proletariata“, o „suverenosti ljudstva“ in podobnih rečeh. Vzemimo komuniste, ki so zelo močna skupina. Vlada jih s silo zatré, prepové njihove časopise, jim vzame svobodo zborovanja, zatvori njihove domove in tiskarne. Logično misleč človek bi dejal: sedaj mora slediti odpor, pobuna v vsej državi, borba na življenje in smrt! Ničesar takega. Komunisti prenašajo zadani udarec voljno in že javlja brzovav: tudi komunisti so prisegli. Protič, večkratni minister in monarhist po političnem prepričanju, se brani prisege. Zakaj? Kdo vé! Morda je zgolj „železo v ognju“, pripravljeno za vsak primer, če bo druga roka močnejša. Socialisti n. pr. niso nobeno „železo v ognju“. Morda pa so zato prisegli takoj spočetka? Ker so se drugi obotavljali storiti isto, so prišli v mučen položaj. Volilci so bili razočarani in tudi hudi; treba jih je bilo potolažiti. Zato so socialistični poslanci postali hudi, češ, kar je veljalo za nas, mora veljati tudi za druge . . . In so bili nenadoma vpreženi pred voziček v blatu. Ene vajati je imel demokrat, druge radikalec, samostojni kmet pa je pomagal čudni vpregi. Presneta reč, ta „politična taktika“! Politična taktika je lahka in je težavna reč. Če so tu kakšna načela, potem je vse skupaj igrača; kadar pa načel ni ali jih slučajno izgubimo ali kjerkoli pozabimo, potem je taktika umetnost in kriva pota postanejo vsakdanja prikazen. Posledica: kazen, kakor vemo že iz šole!

Ko bo pospravljena z mize prisega in ž njo poslovnik, pride na vrsto načrt ustave. Čigav načrt? I, Markovičev ali pa Protičev! Markovič je centralist, Protič koketira z avtonomaši. Tretjega, ki bi imel še kakšen ustavni načrt, v konstituenti ni. Verjetno, da ga ima tudi dr. Korošec! Komunisti imajo svoj dežnik: prepis moskovske edine državne modrosti. Samostojni kmetje so potisnili dr. Vošnjaka ob stran in so postali centralisti (slovenski iz strahu pred „klerikalizmom“). Ostali ne vedó ne kam ne kod. Socialisti „se še niso odločili“. Ker je še veliko liberalne ideologije v njih, nagibajo bolj k centralistom, čeprav jih pamet in srce spominjata na tisti gorati severni kot v novi državi, kjer težko dela, strada, obupava, se množi, prepeva svoje „okrogle“ in se veseli lepe prirode okrnjeno slovensko ljudstvo, katero bo — če kaj vredno! — že v bližnji bodočnosti zastopano v treh parlamentih: v Belgradu, v Rimu, na Dunaju, da ne govorimo o — Ameriki (pribežališču evropskih obupancev)!

„Večina“ konstituante izvede namreč, kakor vse kaže, centralizem v novi državi. Centralistične vajeti bodo stisnile svobodno razmahujoča se peresa v tesno povezan šopek. Udje bodo bolehal, korenine in koreninice bodo polagoma odmirale, cvet za cvetom bo odpadel. Če se uvede centralizem, kakor ga zamišljajo, potem bomo imeli še veliko „konstituant“ in pred nami se odkriva najmanj dvajsetletna doba hudih ustavnih bojev. — Če jih prenese država, to je drugo poglavje, ki se napiše ob svojem času.

Reakcija je tu. Morda dobi že v kratkem plašč vojaške diktature. Kdo jo je izzval? Na to bo treba nekoč odgovoriti. In kaj pride za njo? Odprti ventili ali pa — eksplozija? To stoji.

As.

SOCIALNA POLITIKA.

Viničarsko vprašanje. Poleg industrijskega proletariata nastopa danes tudi organizirano kmetско delavstvo z zahtevo zboljšanja svojega socialnega položaja. Tako je v zadnjem času po-

stalo predvsem aktualno viničarsko vprašanje. Naša širša javnost ve bore malo o tem, ako tudi štejejo slovenski viničarji več deset tisoč ljudi in naseljujejo zlasti Slovenske gorice, Haloze, ljutomerski, ormoški in mariborski sodni okraj. V manjšem številu dobimo viničarje tudi v okrajih Rogatec, Šmarje, Kozje, Brežice, Sevnica in Laško. Tu pa se zgube kot poseben stan med drugim kmetским delavstvom in so večinoma poluviničarji, ker služijo le deloma v vinogradu. Poleg tega pa opravljajo tudi druga kmečka dela, da morejo za silo živeti.

V smislu „Viničarskega reda za Štajersko“ z dne 2. maja 1886. l. so viničarji „osebe, ki se jemljejo v službo za plačilo v denarjih ali v čem drugem ali v obojem skupaj za to, da vinograde obdelujejo“ (§ 1). Viničar ni navaden posel, niti ne dninar. Mora biti za svojo stroko sposoben in izučen in je ob enem oskrbnik gospodarjevega vinograda. Viničar prebiva v gospodarjevi hiši pri vinogradu zaeno s svojo družino, ki tudi opravlja viničarska dela. Viničar dela deloma v akordu, deloma v dnini: stvar posebnega dogovora je, ako prevlada en ali drugi način plačevanja.

Viničarji se najemajo po navadi za eno leto, ki se v smislu novele k „Viničarskemu redu“ z dne 1. junija 1898. l. začenja s 1. novembrom in se imenuje viničarsko leto (§ 4). Čas za odpoved viničarske pogodbe od obeh strani je določen na 15. avgusta do konca avgusta, za selitev pa od 1. novembra do 11. novembra. Za časa selitve romajo po cestah vrste vozov, kjer vozijo viničarji svoje družine in imetje k novemu gospodarju. Viničar se more zavezati, da preskrbi gospodarju drugih pomagačev in domače živine. Določila „Viničarskega reda“ o dolžnostih viničarjevih veljajo tudi za njegove pomagače, gostače in za domače, če živijo z viničarjem v skupnem gospodinjstvu (§ 3).

Ločiti imamo dve vrsti viničarjev: gosposke in kmečke viničarje. Gospodarji prvih so tujerodni gospodje, ki v nemških mestih uživajo sadove dela slovenskih viničarjev. Nasprotno pa obdelujejo kmečke vinograde gospodarji-

kmetje skupno s svojimi viničarji. Položaj viničarjev že pred vojno ni bil posebno sijajen, med vojno pa se je radi prehranjevalnih razmer še poslabšal. Viničar prejema svojo plačo deloma v denarju, deloma in natura, deloma pa je sedaj tudi že v navadi, da gospodar prepušča gotovo površino zemlje (deputatne njive in travniki) viničarju v svrhu pridelovanja potrebnega živeža za družino, ter klaje za živino. Mezde viničarjev znašajo danes večinoma le nekaj kronic dnevno in tudi površina deputatne zemlje je običajno mala. Med viničarji radi tega vlada velika revščina in pomanjkanje. Ne samo, da ne zadoščajo njihovi prejemki za pošteno preživljanje, izročeni so tudi ob boleznih, nezgodah oziroma starosti na milost in nemilost usodi. Viničarski red, ki je deloma zastarel, zaukazuje viničarju, da se proti gospodarju „spoštljivo obnaša in spodobno zadrži“. Ta postava vsebuje vse premalo določb v obrambo gmotnega in pravnega položaja viničarjev in določa občinsko predstojništvo kot razsodišče za vse prepire in pritožbe, ki izvirajo iz službenega razmerja med posestnikom vinograda in viničarjem ali njegovim pomagačem (§ 27). V viničarsko knjigo se mora poleg drugega zapisati tudi „zadržanje viničarjevo po občinskem predstojniku ali pa ima ta potrditi, če je bil vpisal to lastnik vinograda“ (§ 5).

Stremljenje organiziranega viničarskega delavstva (Kmečko-delavska zveza in Zveza viničarjev) gre za tem, da dosežejo prejemki viničarja in njegove družine višino eksistenčnega minima. Ima naj tudi pravico na nagrado v višini gotovega procenta od pridelanega vina in od one površine vinograda, ki ga je obdeloval (tantijema). Za poravnavo preprirov med gospodarjem in viničarjem naj se ustanovijo za vsak sodni okraj razsodišča, obstoječa iz enakega števila viničarjev in vinogradnikov-gospodarjev, katerim predseduje politični uradnik oz. strokovnjak s pravico diramacije. Uvede naj se bolniško, nezgodno in starostno zavarovanje in „Viničarski red“ v obče naj se preosnuje v smislu socialnih zahtev modernega časa.

Celoten problem pa je dosti bolj kompliciran, nego se vidi na prvi pogled. Prejemki viničarjev n. pr. so v kavzalni zvezi z velikostjo površine vinograda in številom delovnih dni, ki jih rabi viničar in njegova družina za obdelovanje vinograda. Odločilna je količina pridelanega vina, njegova kakovost in tržna cena. Več slabih letin po vrsti lahko uniči gospodarja in viničarja. Eksistenčni minimum in minimalna viničarska mezda se ne da sta povsem trdno ugotoviti in sicer radi prerezličnih razmer v posameznih krajih in gospodarstvih, a tudi radi vedno se menjajočih draginjskih razmer. Kljub temu pa je neobhodno potrebno določiti gotove splošne veljavne principe, ki naj bodo osnovne norme in temelj vseh individualnih pogodb med viničarji in gospodarji vinogradov.

Zboljšanjem socialnega položaja viničarjev se bavijo posebne viničarske krajevne komisije, kojih delo se osredotočuje v Osrednji paritetni komisiji za ureditev viničarskega vprašanja v Mariboru. Delo že zelo nazreva. Želeti bi bilo samo, da bi se izvedla kolikor mogoče brzo organizacija delavskih zavarovalnih inštitucij, da bi bilo s tem omogočeno oživetvoriti tudi zavarovanje kmečkih delavcev (viničarjev) in poslov.

Dr. Ivan Šlibar.

GOSPODARSTVO.

Britski imperializem in gonilne sile angleške varstvene carine. (Konec.)¹ Vse imperialistične težnje Anglije imajo kot nujen predpogoj prehod k varstveni carinski politiki. Kljub uvedbi varstvene carine v vseh drugih kulturnih deželah je zadela ta na Angleškem na nepremostljive težkoče in ovire. Dejstvo je, da obstoja možnost preobrata trgovinske politike le tedaj, če obstoječi sistem ne odgovarja več gospodarskim razmeram te ali one države. Kot dokaz sledeče: Ko je Nemčija uvidela, da so pogoji za preobrat v trgovinski politiki

¹ Prvi del te razprave je izšel v 7.-9. številanskega letnika „Naših Zapiskov“. Zaradi nastalih tehničnih ovir priobčujemo konec šele sedaj. Opomba uredništva.

dani, je zamenila svobodno trgovinsko politiko leta 1879. s sistemom varstvene carine. Taka izmenjava sistema se brezdvomno izvrši najlaže, če so s tem zadovoljni interesenti in če storé vse, da se ta novi sistem udomači in uvede. Ta problem interesentov gotovo ne izčrpa vsega zmisla velikih trgovsko-političnih smeri in preobratov, vendar je močna gonilna sila, ki vodi gotovo do cilja, če nastopi v moči. Da pa ta sila v Angliji popolnoma manjka, se lahko zazna, ker Britanci dosedaj še niso doživeli nobenega važnega političnega preobrata. Oglejmo si za to najvažnejše skupine Velike Britanije glede na preiskave strokovnjaka H. Levyja.

Zastoj iščem gospodarja, ki bi poželed efektivne varstvene carine. Odbori za preiskavo narodno gospodarskih problemov zadnjih 25 let so izrazili, da nima pomena, varovati žitno carino z visokimi tarifami, ker vsak gospodar ve, da bi bil najnepopularnejši čin, zvišati postavke varstveni carini za žito. Zato je tudi najkonservativnejša stranka pustila svoj tarifni program v ozadju, tako da je vsak up na resnično varstveno carino žita gotovo ničeven. Najemniki, katerih je na Angleškem dobršno število, so tudi proti tej carini, in sicer iz preproste skušnje, da imajo umetno povišani tarifi za neizogibno posledico povišanje najemniških rent. Poleg tega bi bila nelogična uvedba visoke protekcijske carine radi konstantnega odvzemanja prostora žitu v korist vrtov in pašnikov. V poljedelstvu torej ni interesa za varstveno carino, istotako tudi ne pri brodarstvu in trgovini, katerih interesi proste trgovine so tako ozko zvezani, da je izključen vsak poizkus drugega sistema. Zato izpustimo te dve skupini in preidemo na premogarstvo.

Med „velikimi“ industrijami se je premogarstvo jasno in odločno zavzelo za prosto trgovino, in sicer največ zategadelj, ker bi imela uvedba kake varstveno carinske politike brezdvomno za neprijetno posledico uvedbo izvozne premogovne carine, ki bi otežkočala velikopotezni izvoz premoga in vseh pritklin. Tekstilna industrija je tudi v svojih dveh najvažnejših panogah, bom-

bažni in volneni industriji, dosledno zvesta prosti trgovini in je njen glavni zastopnik Coates že mnogokrat nastopil proti varstveni carini. Tudi se je velikokrat poudarjalo v tarifni komisiji, v kateri kot znano ni zastopnikov proste carine, da je kvalitativna premoč angleške produkcije monopol v inozemstvu, ki je na trdnem in nepremičnem temelju. Skupni interes železne in jeklene industrije je tudi močnejši nego zahteva posameznikov po varstveni carini. Uvoz cenenih polfabrikatov, ki prinaša često težkoče majhnim delavnicam, se izenači s konsumom teh izdelkov pri ladjedelnicah, tovarnah za pločevino i. t. d. Ogromna nadprodukcija železniških tirov ne čuti nobene konkurence radi internacionalne kartelizacije. Angleška železna industrija predstavlja še vedno izvozno industrijo velikega sloga. Leta 1909. je oddala izdelkov za približno 800 milijonov funtov šterlingov v inozemstvo, dočim znaša import 1909. le 180 milijonov funtov šterlingov. Zato vidimo, da ni umestna carinska politika v teh dveh industrijah. Le edina vrsta angleške železne industrije bi potrebovala varstvene carine, in to je železorudarstvo. To pa zato, ker mora Anglija uvažati nad polovico železne rude iz inozemstva.

Zadnja vrsta angleške veleindustrije, t. j. brodarstvo, tvori osnovo britske industrije. In tudi tu je mnenje svobodne trgovine prevladujoče, ker se ni bati nikakršnega uvoza, in zastopniki izjavljajo, da bi povzročila tarifna reforma povišek na sirovine in produkcijske stroške, kar bi imelo dalekosežne posledice na svetovnem trgu.

Ker nimajo zastopniki vodilnih panog angleške industrije vodstva v vsem carinskem gibanju, lahko trdimo, da manjka pokretu središča. Če bi pa bila angleška carina v prvi vrsti pokret in gibanje interesentov, bi morali tvoriti industriji sklenjeno verigo s poljedelstvom.

Nosilci angleške varstveno-carinske politike so v vrstah imperialistov, ki bazirajo na varstveni carini kolonijskih proizvodov, češ da s tem onemogočijo razpad Britanije. Pripadniki teh načel upajo, da bi se z uvedbo novega sistema odpomoglo brezposelnosti, kar ni mo-

goče pod svobodno trgovino, ker je armada brezposelnih delavcev za narodno gospodarstvo Anglije težka skrb in v prvi vrsti množina stalno nezaposlenih. Ravno tako se opazuje že dalje časa revolucionarno razpoloženje delavskih mas, ki ogroža ves dosedanji gospodarski razvoj in razmah, v vedno svetlejši luči. Zato se danes trudijo, da bi z uvedbo raznih sistemov preprečili odtok delavstva, ki tvori važen faktor vsega razvoja, v naročje socializma, osobito revolucionarnega marksizma, ki zavzema večje in večje dimenzije. Tarifna reforma ali socializem je geslo Balfourja in pristašev. Zato smemo trditi, da sta up na boljše zaposlenje in strah pred socializmom dva važna motiva k temu gibanju, da bosta dajala smernice nadaljnemu razvoju carinske politike, če revolucija ne preseka v dogledni dobi dosedanjega kapitalističnega sistema in ga ne zamenja z novim in boljším.

Klinc Stanislav.

LITERATURA.

Oskar Wilde: „Pravljice“. Poslovenil M. J. To bo poleg „Salome“ in nekaj krajših stvari menda prvi slovenski prevod del znamenitega Angleža. Pray je, da so to „Pravljice“ (mimogrede povedano se glasi naslov originala „Moderne pripovedke“ — „Modern tall“); zakaj potrebujemo tudi pravljic za odrasle in s tem, da smo jih dobili, smo zamašili precejšnjo vrzel v našem slovstvu. Seveda moramo imeti tu pred očmi pojem pravljice precej razširjen. Te pravljice nam ne govore o začaranih kraljičinah, hudobnih orjakih, ogenj bljuvajočih zmajih i. t. d., tudi ne o cinastih vojakih Andersenovih, niti o skrivnostnih pajkih Ewersovih. Tu čitamo poleg fantastičnih stvari tudi take, ki bi se mogle zgoditi v resnici, in vendar so ogrnjene v pravljčni plašč ter se čitajo kakor pravljice iz davnin. Zanimivo je, da je šel Gorkij v tem oziru še dalje. Pred kratkim nam je napisal par pravljic, kjer nam pripoveduje o stvarkah in socialnem boju italijanskega proletariata zoper kapitalizem. V pričujoči knjigi se očituje ves Wilde, kakršen je bil s svojo bolno

naravo, izvirajočo iz hereditarnih lastnosti in kontraseksualnosti. Iz knjige razbiramo ironijo, s katero je bičal sodobno družbo, katere reprezentant je prav za prav on sam; s tem bičanjem seveda ni dosegel ničesar drugega nego to, da se je napravil nepriljubljenega. Tako strupene satire kot Heine seveda ni imel. Večkrat naletimo na mesta, ki so bila napisana samo zato, da se je avtor duhovito izrazil in pri tem uveljavil svoj „l'art pour l'art“ po stavkih, ki ju je napisal v „Podobi Doriana Graya“: „Vsaka umetnost je brezkoristna“ in „Misel in jezik sta umetniku orodje njegove umetnosti“.

Da preidemo takoj „in medias res“! Knjiga obsega devet pravljic najraznovrstnejše vsebine. „Srečni princ“ daruje svoje dragulje trpečim sirotam. Lastovka, ki mu izkazuje usluge, zmrzne pod njegovo soho, njegovo srce vržejo z lastovko vred na gnojišče. In ko pošlje Bog na zemljo svojega angela, naj mu prinese najdragočenejšo reč, mu prinese kraljevičevo srce in lastovko. V pravljici „Slavec in roža“ pride osramočeni študent do spoznanja, da je ljubezen nespametna reč, in zavrže rožo, ki mu jo je pridobil slavček s svojo srčno krvjo. „Sebični ober“ spozna, da le nesebičnost osrečuje. „Udani prijatelj“ nas pouči, da je le dobro, če se človek preveč ne žrtvuje izkoriščevalcem, ki ga izrabljajo pod krinko prijateljstva. „Znamenita raketa“ je tako žensko domišljava, da niti tedaj ne izprevidi svojega ponižanja, ko jo vržejo v jarek. Pravljica je prepletana s prijetnim humorjem. „Pesmi v prozi“ imajo nekaj svetlih utrinkov, toda s „Poezijami v prozi“ Turgenjeva se ne dajo primerjati. „Neskrivnostna sfera“ pripoveduje o kapriciozni dami, ki je hodila v najeto sobo, da je bila zanimivejša. „Duh na kentervilskem gradu“ je s šegavim humorjem pisana zgodba, kako je rodbina ameriškega ministra „panala“ grajskega strahu, ki ga je končno rešila nedolžna Virginija. Zadnja pravljica „Model in milijonar“ nam predstavlja čudaškega bogatina, ki se da slikati kot berač in osreči neimovitega ženina s knežjim darom, ker mu je ta podaril krono, misleč da je res berač.

Pravljica nam zatrjuje, da je romantika privileg bogatinov in ne poklic brezposelnih.

Prevod diši po nemščini. Kar se tiče jezika, mu ni kaj očitati. Par pogreškov v tekstu gre na rovaš korekture. Angleška imena bi prevajalec lahko sklanjal. Govorimo „prtljažnih“ in ne „prtljagnih“. Prevajalec rabi poleg „novo“ tudi „nju“ (primeri novojorški in njuportski). Sem in tja moti prepogosti „in“. Oprema knjige je okusna; spomnil pa sem se besed, ki sem jih nedavno nekje čital, da je treba knjigo prijeti v rokavicah, da se radi svoje barve ne zamaže. Knjiga bo zadovoljevala vsekakor literarno izobraženega človeka, kakor tudi preprostega bralca. **Fran Pogačnik.**

Dr. Albin Ogris: Borba za jugoslovansko državo. Zbirka političnih, gospodarskih in socialnih spisov; VII. zvez. V Ljubljani, 1921. Založila Tiskovna zadruga. 98 str. Cena 30 K. — Dočim so izdali drugod, zlasti na Češkem, že cele skladovnice knjig in brošur o boju za svoje osvobojenje, smo dobili Slovenci stoprav prvi „načrt zgodovine in delovanja Jugoslovanskega Odbora v Londonu za časa svetovne vojne“ (kakor naziva pisatelj sam to svoje delce). In res ni to mnogo več, kakor zgolj načrt, kratek pregled, kajti iz notranje in zunanje političnih ozirov je trenutno še težko zahtevati točnega, kritičnega in izčrpnega obračuna o medvojnem delovanju srbske vlade in Jugoslovanskega Odbora. To delo bodo opravile šele prihodnje generacije. Vsekakor bo pa Ogrisov spis dobro došel vsakemu. Potreben je bil, tudi tak, kakršen je, da seznanj našo širšo javnost z ogromnimi težkočami, s katerimi so se imeli boriti naši emigranti, in z zaslugami, ki so si jih pridobili za naše osvobojenje. Spis moremo vsakemu le priporočati. **F. E.**

Nove knjige. V zadnjih mesecih so izšle naslednje nove knjige:

Cankar Ivan: Mimo življenja. Ljubljana, 1920. Založila Ig. pl. Kleinmayr in Ferd. Bamberg. 230 str. Cena broš. 20 K, vez. 40 K.

Friedrichs Ernst: Russische Literatur-

geschichte. Verlag Friedr. Andr. Perthes A.-G. Gotha 1921. Seiten 152. Mark 10.

Glomar J. A.: Simona Jenka zbrani spisi. V Ljubljani, 1921. Izdala in založila „Tiskovna zadruga“. 336 str. Cena 42 K.

Mark Twain: Mali klatež Tom Sawyer. Poslovenil J. Mulaček. V Ljubljani, 1921. Založila in izdala „Omladina“. 224 str. Cena broš. 26 K, vez. 32 K.

Oblak Jos. C.: Krpanova kobila. Literarna debata ob obletnici Cankarjeve smrti. V Ljubljani, 1920. Založil konzorcij. 145 str. Cena 24 K.

Ozvald K.: Logika, uvod v znanstveno mišljenje. V Ljubljani, 1920. Kr. zaloga šolskih knjig. 127 str. Cena broš. 36 K, vez. 41 K.

Pannier K.: Betriebsrätegesetz für das Deutsche Reich nebst Wahlordnung. Leipzig 1920. Druck und Verlag von Ph. Reclam jun. (Reclama Univ.-Bibliothek, Nr. 6099). 84 Seiten.

REVIJE.

Dom in svet. Književnost in umetnost. 1920. Letnik XXXIII. Uredil dr. France Stele. Založilo Katoliško tiskovno društvo. — Dom in svet zastopa sedaj pri nas najmodernejše umetniške smeri. V koliko se bodo obnesle, pokaže pač šele bodočnost. Vsekakor je pa lanski letnik v vseh ozirih zelo bogat in pester. Prvi zvezek (št. 1—2) je bil posvečen spominu pokojnega Ivana Cankarja in je obsegal celo vrsto še neobjavljenih Cankarjevih črtic, poleg tega pa tudi več lepih študij in dragocenih literarno-zgodovinskih in življenjepisnih doneskov. Vse ilustracije tega zvezka se nanašajo na I. Cankarja in obsegajo alegorično sliko H. Vurnikove, 7 portretov velikega pokojnika, 3 karikature in risbo po naravi „Otrok“, ki jo je narisal Iv. Cankar sam. V ostalem letniku so sodelovali v leposlovnem delu Fr. Bevk, Čebokli A., Jaklič Fr., Jarc M., Jeglič B., Kosovel St., Lovrenčič Joža, Mole V., Mohorov J., Ozvald K., Podbevšek A., Pregelj Iv., Sardenko Silvin, Tomažin S. M., Velikonja Narte, Vodnik A. in Zorec Iv., poleg tega je pa nadaljeval J. Debevec svoj prevod Dantejeve „La Divina Com-

media". Glavno povest „Plebanus Joannes“ je pisal dr. Iv. Pregelj. V znanstvenem delu bi bilo omeniti J. Debevčev spis „Dr. Fran Detela“, dalje dr. I. Cankar: Giulio Quaglio; dr. St. Majcen: Umetnik in družba; Al. Res: Rafael in V. Steska: Prva slovenska dramatična igra. „Ocene“ in „Zapiski“ so beležili sproti vse važnejše pojave na slovstvenem in kulturnem polju. Ves letnik je bil bogato ilustriran. Vinjete je narisal Iv. Vurnik; Fr. Kralj je priobčeval risbe k Jakličevi „Nevesti iz Koinja“, ostale slike so pa prinašale reprodukcije del G. Qualia in Rafaela. —ec.

RAZNO.

Grajan-državljan-občan. V „Naših Zapiskih“, 1920, str. 195 sl., razpravlja g. dr. Fr. Goršič zanimivo o slovenskem izrazu za nemški bürgerlich; odločil se je za besedo „grajanski“, „graján“, dočim naj bi služil „meščanski“ tedaj, kadar pomeni beseda „städtisch“, in „državljanski“ za „staatsbürgerlich“. Uredništvo „Naš. Zapiskov“ pa opozarja v opombi na izraz „občanski“, ki bi prav odgovarjal pojmu „bürgerlich“.

Dasi nejurist, sem se s stališča jezikoslovca bavil s to besedo leta 1908., ko sem izdal za Slovence prvo grško učno knjigo, „Grško vadnico“, kjer sem se pri grški besedi polites, ki jo Nemci kaj lahko prevajajo za Bürger, moral odločiti za slovenski izraz, ki kolikor mogoče točno pove isto kakor grška beseda s svojim temeljem „polis“, kar je „mesto“, „občina“ in „država“. Nemcu je lahko, ker v njegovem Bürger je nastanek iz Burg že popolnoma obledel in se je izraz docela posplošil; navadni slovenski izraz „državljan“ pa preočito naglašá državo in sega predaleč, dočim je „meščan“ zopet preozek. Odločil sem se torej za besedo občan, ki spominja na občino kot začetek državnega združenja, a tudi v obliki občanstva pripušča široko razteznost pojmovanja.

Doklerjev „Grški slovar“ se drži žal le nemškega svojega vzorca in navaja za polites le: „(so)državljan, meščan, rojak“.

„Občan“, „občanski“ bi, se mi zdi, najbolje izražalo grški polites, latinski civis, nemški Bürger.

„Grajanski“, oz. „grajanski“ je enostaven prevod iz nemškega, samo da je, kakor smo omenili, za Nemca pri tej besedi izvirnik Burg že obledel, „grajanski“ je Hrvat vendar še prav čutno to, kar nam „meščan“, Slovencu pa je „grajanski“ prvič nekako tuj in neprijeten, naj si misli na „grad“ ali „grajo“, in v pojmovanju čisto medel. S tem pa nočem reči, da bi se ga ne mogli navaditi; saj kaže izkušnja, da se po dosledni in večkratni rabi udomačijo prav čudne tvorbe. — Ako bi se naši juristi res odločili za tvorbo od debla „grad“, tedaj bi nasvetoval, da rabimo rajši obliko „grajanski“, ki nas bo družila s Hrvati in je našemu ušesu pristopnejša. Res je seveda, da ta oblika ne odgovarja natančnim zakonom slovenskega jezika; a v takih slučajih ti niso odločilni, kakor kažejo razni zgledi.

Pri vsem tem vztrajam na svojem priporočilu besede „občan“; ž njo tudi res moremo to izražati, kar Francoz imenuje citoyen, dočim bo tudi „graján“ vendar le bourgeois, ki še odločno kaže isti izvir kakor Bürger.

Qui bene distinguit, bene docet. G. dr. Goršič je jako dobro opomnil, da naj se z bürgerlich ne zamenjava zivil, civilen. Po mojem mnenju pri tej besedi s prevodi ne pridemo do nikakega konca. Breznikov „grajanski“ je prav tako nezadosten, kakor so nemške nadomestitve ohlapne. Opozarjam n. pr. na nemške nadomestitve, ki jih navaja F. Düsel v svojem slovarju „Verdeutschungen“ na str. 174., in ki se glase: bürgerlich, standesamtlich, mäßig, bescheiden, billig, klein. Pustimo torej tujko civilen in civilista, kakor sta.

Dr. Jos. Tomišek.

GLOSE.

Visoka pesem.

Judas: „Nadaljujmo torej z razprodajo tako zvanega slovenstva! Je to historična starina. Ker moramo istovetiti slovenstvo s separatizmom, oziroma partikularizmom (navodilo napisal in publiciral znani Mileleben), je podan dokaz o njegovi protidržavni nameri. Hvala Bogu, da so Lahi, naši veliki zavezniki, pobasali dobro tretjino tega separatizma v svojo malho; bo vsaj prehod v jugoslovanščino olajšan. Sedaj uvajamo — z ukazom, od nas samih izzvanega seveda, — srbo-hrvaščino in cirilico že v drugi razred ljudske šole. Otroci postanejo z nami vred sol nove države. Starokopitno uradništvo se je tudi že podalo in naučili ga bomo novega državnega jezika — kakšni lepi spomini na Avstrijo! — Nova generacija, upajmo, bo zlobodrala že povsem nov jezik...“

Zbor: „Še vedno srečujemo čudake, ki bi radi nekakšno „avtonomijo“. Čemu, ko pa slovenstva v kratkem nikoli nikjer več ne bo?! Da bi se ljudstvo samo upravljalo in vladalo? Zakaj pa smo mi tukaj? Naši višji uradniki so bili od leta 1918. zelo nesrečni, ker jim je manjkalo direktiv. Sedaj so spregledali in spoznali — prst na čelo! — da imamo Belgrad v državi. Čemu? Kakor nekdanj Dunaj! Eto!“

Srbijanec (ki pride slučajno mimo): „Kaj? Kako? Ti ljudje trdé, da so moji bratje? S čim sem si zaslužil to kazen?“

Deželna vlada v Sloveniji v letu 1921.

(Za bodoče pisárje.)

Predsedstvo: Nevtralnó. (Pod kontrolo dveh JDS-arjev radi večje varnosti.)

Notranje: JDS. (Pošten uradnik, ki še nima pravega zmisla za to „visoko politiko“! Hud Slovenec!)

Pravosodstvo: JDS. (Telovadba starejših članov se vrši redno!)

Javna dela: JDS. (Beschwerdenkommission für die Trifailer Kohlenwerksgesellschaft in Wien, vertreten durch X in Laibach, Knafljeva ulica.)

Prosveta: JDS. (Se je deloma že preselila v nekdanj Bambergovó tiskarno.)

Prehrana: JDS. (Zanesljiv, vendar preobjektiven uradnik.)

Trgovina in obrt: JDS. (Se menda kmalu spremeni v podružnico trgovskega gremija. Geslo: Doli z zadružništvom!)

Kmetijstvo: JDS. (Za javnost še presramežljiv.)

Finance: JDS. (Začasno djan pod kuratorja.)

Komentar: „Baláde pét je mlátva prázne sláme...“

„O, zláti vék zdej Múzam krájnskím pride!“

Razrešena uganka.

„Zakaj neki so komunisti in socialisti in drugi republikanci prisegli kralju?“

„I, ker Protić noče!“

„Zakaj pa se on brani?“

„Ker je — reakcionar!“

Omladina

priporoča naslednje nove publikacije:

Debeljak Anton:	broš.	vez.
Moderna francoska lirika . . .	24 K	30 K
Mark Twain:		
Mali klatež Tom Sawyer . . .	26 K	32 K
Dr. J. Prijatelj:		
Aškerčeva Čitanka	14 K	20 K
Petronij-Glonar:		
Pojedina pri Tvimalhijonu . .	9 K	12 K
—		
Župančič Oton:		
Mlada Pota	12 K	18 K
Župančič Oton:		
Sto Ugank	—	3 K
Levstik Vlad.:		
Zapiski Tine Gramontove . .	7 K	13 K
Albrecht Fran.:		
Mysteria Dolorosa	5 K	11 K
Flaubert-Župančič:		
Tri povesti	7 K	13 K
Chesterton-Župančič:		
Četrtek. Fantast. roman	7 K	13 K
Dr. J. A. Glonar:		
Naš jezik	3 K	6 K
Brezigar M.:		
Osnutek slovenskega narod- nega gospodarstva	—	6 K
Spominu Ivana Cankarja	—	2 K
Dr. Nachtigall:		
Južnosl. ital. sporno vprašanje	—	1 K

Navedene cene veljajo samo pri direktni naročitvi pri „Omladini“, Ljubljana, predal 87.

Slovenska Socialna Matica

priporoča naslednje publikacije:

1. Dr. Bauer-Uratnik: POT K SOCIALIZMU, cena 2 K.
2. Štebi Alojzija: DEMORATIZEM IN ŽENSTVO, cena 1 K.
3. Bezruč-Albrecht: ŠLEZKE PESMI, cena vezani knjigi 10 K.
4. * * *: POGLED V NOVI SVET, cena 1 K.
5. DEMOKRACIJA, I. letnik (nepopolni), cena 10 K.
6. DEMOKRACIJA, II. letnik (ves letnik), cena 15 K.
7. NAŠI ZAPISKI, XII. letnik (1920), cena 50 K.
8. NAŠI ZAPISKI, XII. letnik, posamezna št. 5 K.

Omenjene publikacije je dobiti po knjigarnah ali se pa naročaja neposredno pri „Slovenski Socialni Matici“ v Ljubljani, poštni predal št. 91.

Izšle so: Knjižna novost!

Oskar Wilde:

Pravljice

Poslovenil M. J.

Cena elegantno vezani knjigi 50 K.

Ker je naklada izredno majhna, opozarjamo vse ljubitelje lepe knjige, da jo naroče takoj po povzetju, oziroma naj pošljejo denar naprej. Naroča se le pri „Slovenski Socialni Matici“, Ljubljana, poštni predal 91.

